

Україна – на першому місці у Європі за кількістю людей, які протягом минулих 20 років стали вважати себе релігійними, каже професор Хосе Казанова, соціолог із Джорджтаунського університету.

В інтерв'ю [BBC Україна](#) професор Казанова розповів, що саме викликало сплеск релігійності, як можуть розвиватися відносини між православними і греко-католиками і чому РПЦ буде складно стати головною церквою в Україні.

Він також поділився своїми поглядами на духовне життя без релігії і розповів, чому науці і релігії варто прислухатися одна до одної.

***BBC Україна:* у своїй лекції в Києво-Могилянській академії Ви сказали, що за два минулі десятиліття кількість релігійних людей в Україні зростала найшвидше в Європі. Чим це можна пояснити?**

Професор Казанова: Україна, яка межує з католицьким світом і водночас пов'язана з російським православ'ям, історично пройшла процес конфесіоналізації (процес утвердження конфесій – □ Ред.) і деконфесіоналізації, коли люди переходили з однієї конфесії до іншої.

Особливо динамічна територія – Західна Україна, саме тому, що вона була майже повністю греко-католицькою, а коли відбулося злиття з Радянським Союзом, після Другої світової всіх змусили ставати православними. Потім, після здобуття незалежності, люди отримали вибір: можна було повертатися в греко-католицизм (понад 50% так і зробили), але багато хто залишився православним.

З'явився вибір, до якої релігії чи конфесії себе зараховувати. Це рідкісне явище (в Європі – *Ред.*). Зазвичай люди мають вибір або належати до церкви, або бути нерелігійними. По суті, в них немає жодної альтернативи в рамках релігії.

Але в Україні, оскільки жодна з церков не змогла стати національною церквою, бо нова держава вирішила залишатися нейтральною і не ставати на бік Московського патріархату, Київського патріархату чи Греко-католицької церкви. Тут виникло відкрите поле релігійної конкуренції. І тоді став розвиватися плюралізм. Оскільки чотири найбільші церкви стали деномінаціями, інші релігійні меншини, секти, також стали рівними деномінаціями.

І тому у вас також спостерігається приріст серед баптистів, юдейських і мусульманських громад і навіть серед нових сект (релігійних меншин, новітніх течій – *Ред.*). І я припускаю, що ця динаміка зростатиме ще певний час.

Ви також казали на лекції, що релігійна система в Україні більше схожа на модель США, ніж Європи. У чому ця схожість?

Справа в терміні *деномінація* – саме ним користуються церкви в Сполучених Штатах. Там питають:

– Яка у вас деномінація?

– Я баптист, методист, католик, юдей і т.д.

Деномінація означає просто ім'я, яким я сам себе називаю і за яким мене розпізнають інші. Схожого терміну немає в жодній європейській мові. Його перекладають або словом *конфесія*

, яке означає обов'язкову релігію, нав'язану згори, бо

секта

, яке позначає релігійні меншини, тоді як деномінація – це і не церква, і не секта. Цей термін руйнує бінарну категорію церкви і секти, і всі вони стають рівними деномінаціями. І це називається

деномінаціоналізм

– система, в якій усі релігії мають рівні права і конкурують одна з одною.

Це унікальна модель, яка розвинулася в Сполучених Штатах з історичних причин. І Україна – єдина країна в Європі, яка має схожу структуру церков і такі самі історичні причини.

Ви маєте нову національну державу, але раніше у вас не було національної церкви. І тепер люди мають вибір.

У часи, коли США стали незалежними, була Конгрегаційна церква у колоніях Нової Англії, Пресвітеріанська церква в середньоатлантичних колоніях, Англійська церква в південних колоніях. Жодна з трьох не змогла стати національною церквою. Тому держава вирішила залишатися нейтральною.

На момент здобуття незалежності дрібні меншини баптистів та методистів склали в США менше відсотка, а вже через 20 років стали найбільшими деномінаціями.

Схожа структура виникла тут. У вас дуже сильна Греко-католицька церква на Заході, сильний Київський патріархат у центрі і сильний Московський патріархат на Сході. І українська держава вирішила не ставати на бік жодної церкви, і у вас почалася релігійна конкуренція, особливо в Галичині.

Все ж протягом минулих років ми спостерігаємо, як перші особи держави демонструють свою лояльність Московському патріархату, наприклад, відвідуючи богослужіння. Ви допускаєте можливість, що Україна піде шляхом Росії і Московський патріархат стане неофіційною державною релігією?

Сумніваюся в цьому. Хоча, звісно, така ймовірність існує, якщо українська держава стане тісніше пов'язана з Росією і втратить автономію, або навіть возз'єднається з колишніми радянськими республіками у тому новому форматі (очевидно йдеться про Митний союз – Ред.).

Уряди завжди мали свої вподобання. Кравчук прихильно ставився до Київського патріархату, Кучма – до Московського. Ющенку були до вподоби Київський патріархат і Греко-католицька церква, Янукович уподобав Московський патріархат. Але це уряди, а сама держава, в рамках своєї конституції і структури, дотримувалася релігійної свободи для всіх. Треба розрізняти дії уряду і структуру держави.

Та якщо уряд наблизатиметься дедалі ближче до Росії, структура держави теж може помінятися. Проте Московському патріархату буде дуже складно укорінитися тут як головній церкві, бо його очікує опір. Адже навіть у самому Московському патріархаті є доволі великі групи вірян, які можуть вийти з церкви й приєднатися до Київського патріархату, якщо Московський патріархат стане справді російською, а не православною українською церквою.

Тому я сумніваюся в такому розвитку подій.

Моє враження, що Автокефальна церква зникне, бо вона дрібна й дуже розділена. А після смерті Філарета події розвиватимуться новим шляхом. І, ймовірно, у вас буде три сильні церкви, які заявлятимуть про себе як про церкви Київської Русі, пов'язані з трьома Римами. Особливо, якщо Константинополь визнає Київський патріархат.

Як розвиватимуться відносини Московського патріархату з Греко-католицькою церквою?

Архієпископ Іларіон з Росії під час зустрічі з новим папою сказав, що сподівається, що папа продовжить екуменічний діалог з Російською православною церквою. А це означає не висловлювати прихильність уніатству.

Проблема Греко-католицької церкви в Україні стає одним з проявів тертя між Римом і Москвою. Тому, думаю, насправді для міжцерковних стосунків буде корисно, якщо в Україні з'явиться сильна церква Київського патріархату, яку визнає Константинополь.

Думаю, в довготерміновій перспективі це дозволить уникнути протистояння Московського патріархату і Риму. Це буде, ймовірно, найкращий розвиток подій для України.

Нині багато людей в різних країнах ведуть духовне життя, не пов'язуючи себе з жодною релігією...

Так, у Сполучених Штатах люди дедалі частіше обирають можливість вести духовне, а не релігійне життя. Там зростає незадоволення всіма інституціями, включно з церквою і політичними партіями.

В Європі протягом минулих 10 років розвивається тенденція "подалі від церкви". Але те, що люди не релігійні, ще не означає, що вони обирають духовність. Проте в Європі зростає кількість людей, які кажуть, що "я релігійний по-своєму". Це приватна релігійність, "невидима релігія", про яку колись писав німецький соціолог Томас Лукман, визначаючи її як індивідуальну форму релігії без зв'язків з інституціями чи конгрегаціями.

І це дуже сильна тенденція по всьому світу, в усіх релігіях, навіть в ісламі. А буддизму й індуїзму вона була притаманна завжди. У азійських релігіях весь час існували ці індивідуальні духовні шляхи.

Можна сказати, що навіть у Польщі люди часто мають власну релігійність і при цьому ходять до церкви. Індивіди самі обирають, які аспекти релігії сприймати всерйоз, а які можна відкинути. У цьому сенсі йдеться про "кафетерій католицизму", в якому люди обирають окремі складові, створюючи власний синтез.

Ви особисто вірите в те, що наука і релігія можуть знайти спільний ґрунт?

Вони вже знайшли його.

Неможливо говорити про науку і релігійність абстрактно. Цілком очевидно, що великі науковці, такі як Галілей, були глибоко релігійними. Кеплер був відданим лютеранцем. А Ньютон, обчислюючи час другого пришествя Христа, списав набагато більше сторінок, ніж коли вираховував рух зірок. Ну і, звичайно, такі люди як Ейнштейн, який однозначно

говорив, що не бачить жодних проблем (у поєднанні релігії і науки – Ред.)

Якби ми дивилися на реальність лише науково, в нас би не було любові, довіри, різного виду естетики, стосунків. Ідея про те, що реальність можна стиснути до наукового, когнітивного процесу, абсурдна.

Релігія стосується питань, на які наука не може дати відповідей. І нині дедалі більше науковців ставлять перед собою питання, на які наука не дає відповідей. Вони говорять про Великий вибух, історію космосу, Сонячної системи, біології. Але жодна наукова теорія не може встановити ці зв'язки. Наука – це лише факти, а зв'язки ми описуємо самі, і це вже наратив.

Історії, які розповідає космофізика – це вже не наука. А якщо це не наука, то що? Виходить, що наука сама хоче вийти за свої межі і потрапити на поле метафізики – питань, які лежать за межами фізики.

З професором Казановою розмовляв Олег Карп'як.

□

ДОВІДКА. Хосе Казанова – американський соціолог, професор Джорджтаунського університету, керівник Програми з глобалізації, релігії та секулярності Центру Берклі, США.

Нагороджений Премією з теології Зальцбургського університету.

Автор праць з питань релігії та глобалізації. Його найвідоміша книжка *Public Religions in the Modern World* (Публічні релігії в сучасному світі) визнана сучасною класикою у соціології релігії.

Завдячуючи дружині українського походження, пан Казанова вільно розмовляє українською мовою.

Інститут релігійної свободи, Київ
www.irs.in.ua

Джерело: [BBC Україна](#)